

ІСТОРИЯ

УДК 021:061.3:94(477) «1926»

В.Ю. Соколов

**ПЕРШИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ З'ЇЗД БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ (1926)
ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ**

На основі аналізу рішень Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників (1926) та наукових публікацій, розглянуті основні завдання та тенденції розвитку бібліотечної справи в Україні у другій половині 20-х рр. ХХ ст. Досліджено значення резолюцій з'їзду для розвитку бібліотечної теорії та практики в зазначений період, зокрема для організації в країні бібліотечної мережі, удосконалення типології бібліотек, форм і методів їхньої культурно-масової роботи, покращення комплектування бібліотечних фондів, підготовки та перепідготовки бібліотечних кадрів та ін.

Ключові слова: 1920-і рр.; Україна; бібліотекознавство; бібліотечна справа; історія бібліотечної справи; бібліотечні з'їзди; державна політика в бібліотечній справі; Перший Всеукраїнський з'їзд бібліотечних працівників.

В.Ю. Соколов

**ПЕРВЫЙ ВСЕУКРАИНСКИЙ СЪЕЗД БИБЛИОТЕЧНЫХ РАБОТНИКОВ (1926)
И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В РАЗВИТИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА В УКРАИНЕ**

На основе анализа решений Первого Всеукраинского съезда библиотечных работников (1926) и научных публикаций, рассмотрены основные задачи и тенденции развития библиотечного дела в Украине во второй половине 20-х гг. ХХ ст. Исследовано значение резолюций съезда для развития библиотечной теории и практики в указанный период, в частности для организации в стране библиотечной сети, совершенствования типологии библиотек, форм и методов их культурно-массовой работы, улучшения комплектования библиотечных фондов, подготовки и переподготовки библиотечных кадров и др.

Ключевые слова: 1920-е гг.; Украина; библиотековедение; библиотечное дело; история библиотечного дела; библиотечные съезды; государственная политика в библиотечном деле; Первый Всеукраинский съезд библиотечных работников.

Viktor Sokolov

**FIRST ALL-UKRAINIAN CONGRESS OF LIBRARY WORKERS (1926)
AND ITS IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF LIBRARIES IN UKRAINE**

On the basis of the decisions of the First All-Ukrainian Congress of library workers (1926) and scientific publications, the basic tasks and trends of librarianship in Ukraine in the second half of the 20's. XX century. Investigated mentioned resolutions of the Congress for the development of library theory and practice in the period, in particular for organizing the country's library network, improving the typology of libraries, forms and methods of their cultural and media work, improve the acquisition of library collections, training and re-training of library staff and others.

Keywords: 1920's.; Ukraine; library; librarianship; history of librarianship; Library Congress; public policy in librarianship; First All-Ukrainian Congress of library workers.

Із розвитком бібліотечнознавчих досліджень у галузі історії бібліотечної справи все глибше осмислюється розуміння багатьох подій бібліотечного будівництва в Україні 1920-х рр. XX ст. Попередня критика всього «радянського» поступово змінюється на виважений об'єктивний аналіз недоліків і досягнень «соціалістичного будівництва» в різних галузях і сферах суспільного життя, зокрема в бібліотечній справі. Певною мірою це стосується й аналізу матеріалів з'їздів, конференцій, пленумів, семінарів у сферах політики, науки, освіти, культури. Зокрема, матеріали Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників 1926 р. неодноразово привертала увагу вітчизняних бібліотекознавців. Про важливе значення цієї події свідчить той факт, що 2006 р. у ХДНБ ім. В.Г. Короленка було здійснено окреме наукове дослідження «Перший Всеукраїнський з'їзд бібліотекарів та ХДНБ ім. В.Г. Короленка» [15, 61]. Певні аспекти роботи з'їзду, окремі питання, що розглядалися на з'їзді, або вивчення його значення для розвитку вітчизняної бібліотечної справи в цілому досліджувалися в працях Н. Білополої, Л. Ворон, Л. Дубровіної, І. Дьомкіна, С. Зворського, Н. Капустіної, Л. Одинокі, О. Онищенко, П. Рогової, В. Седих, С. Сірополка та ін. Отже, актуальність вивчення діяльності та матеріалів зазначеного з'їзду зумовлена важливістю переосмислення та аналізу переломних історичних подій у становленні бібліотечної справи 1920-х рр. для подальшого розвитку теорії та практики бібліотечного будівництва, української освіти та культури в цілому. *Метою запропонованої статті* є дослідження історичних передумов, політичних і соціально-культурних чинників організації та проведення Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників, формування проблематики та основних питань, що були порушені на з'їзді, та аналіз значення його рішень для подальшого розвитку бібліотечної справи в Україні у другій половині 1920-х рр.

У 1920-і рр. бібліотечна справа в радянській Україні, в цілому, розвивалася досить

суперечливо. В основі її розвитку була покладена ленінська концепція, суть якої зводилася, з одного боку, до широкої демократизації бібліотечної справи, впровадження передової зарубіжної техніки, пошуку нових рішень, а з другого – до тотального панування у бібліотеках «комуністичної ідеології», до перетворення всіх без винятку бібліотек в опорні пункти партійної пропаганди та політики, причому без належного матеріального забезпечення. Поступово політичний режим встановлював жорсткий контроль за всіма сферами громадського та професійного життя, зокрема в бібліотечній справі. Резолюції та постанови комуністичної партії, спеціальні рішення ВКП(б) та радянського уряду з питань розвитку бібліотечної справи в перші роки радянської влади містили теоретичні та практичні вказівки, які регулювали діяльність бібліотек на нових засадах. Зокрема, головними принципами організації бібліотечної справи визначалися: партійність; народність, масовість та загальнодоступність бібліотек; усіяка турбота про читачів – представників робітничого класу та селянства, створення певних зручностей для користування багатствами бібліотек; розвиток громадських засад, ініціативи та самодіяльності населення в бібліотечному будівництві; єдина планомірна організація бібліотечної справи в країні та державне керівництво нею.

Із встановленням радянської влади в Україні поступово втілювалося завдання державного управління бібліотечною справою та створення єдиної мережі безоплатних державних бібліотек різного рівня. Усі бібліотеки, за винятком галузевих та відомчих, були передані у ведення Наркомату освіти (Наркомосвіти, Наркомос). Декрет «Про централізацію бібліотечної справи в РРФСР» (1921) вплинув на всю подальшу бібліотечну політику союзних республік створеного 1922 р. СРСР. В Україні під егідою Наркомосу 1921 р. було створено Українську центральну міжвідомчу бібліотечну комісію для здійснення централізації організації та управління бібліотечною справою. Бібліотеки розглядалися як державні культурно-освітні заклади, для яких розроблялися єдині методичні засади. Ще 1919 р. перша бібліотечна сесія Наркомосу порушила питання організації мережі масових бібліотек та затвердила

проект, в якому вони оголошувалися загальнодоступними та об'єднувалися в єдину для країни систему (обмін книгами, координація комплектування фондів та роботи з обслуговування читачів тощо).

Найважливішою умовою успішного розвитку бібліотечної справи стало відновлення народного господарства після періоду визвольних змагань (1917-1921). На початок 1926 р. розруха в державі була, в цілому, подолана. Зі зміцненням народного господарства почала поступово посилюватися матеріальна підтримка сфери культури, зокрема бібліотечної справи, що призвело до повільного розвитку мережі масових (політосвітніх) бібліотек. В Україні у другій половині 1920-х рр. стало можливим реалізовувати державну бібліотечну політику на практиці. Проголошена 1923 р. українізація в політичній сфері трансформувалася у розвиток націонал-комунізму, а в культурно-освітній – у формування національної школи та культури. У цей період характерною особливістю було створення своєї оригінальної національної наукової думки в різних галузях знань, зокрема в бібліотекознавстві. Перед бібліотекознавцями постало завдання розробити й обґрунтувати нові основи та напрями бібліотечної справи в період «соціалістичної реконструкції» народного господарства. Протягом цього періоду відбувалося становлення та розвиток державної системи бібліотек, пошуки місця та визначення їхнього соціального призначення (розвивалися профспілкові, наукові, педагогічні та інші види і типи бібліотек). У «Кодексі законів про народну освіту УРСР», ухваленому 1922 р., називалися лише два типи бібліотек: масові (публічні) і спеціальні (наукові). Характеризувалися також різні види масових бібліотек: сільські, волосні, районні, партійні, кооперативні, клубні, військові та ін. [24, 83]. Поступово формувалася спеціалізація книжкового фонду зазначених бібліотек, було визначено коло їхніх читачів. 1922 р. у Києві було засновано Український науковий інститут книгознавства (УНІК) (з 1926 р. – науково-дослідний), завданням якого було дослідження питань книгознавства в широкому розумінні цього поняття, включаючи бібліографію та бібліотекознавство. 1925 р. при Всенародній бібліотеці України

(ВБУ) (нині – Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (НБУВ)) відкрився Кабінет бібліотекознавства та була створена Науково-дослідна комісія бібліотекознавства і бібліографії. Значний внесок у розвиток українського бібліотекознавства зробила Перша Всеукраїнська нарада працівників книги (Харків, 1923), де обговорювалися проблеми реорганізації та координації роботи бібліотек, а також вилучення з фондів бібліотек ідеологічно ворожої літератури [23]. У 1920-і рр., з розвитком ідеї нової пролетарської культури пропонувалося повністю очистити фонди бібліотек від усієї дореволюційної літератури [35]. Для обговорення цих та інших проблем по всій країні проводилися конференції, семінари, наради, на яких узагальнювався досвід бібліотечної роботи та намічались шляхи кооперації та координації роботи бібліотек. Обговорювалися також окремі питання розвитку бібліотечної справи. Наприклад, напередодні Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників (1926), у Харкові було проведено семінар з проблем розвитку предметного каталогу. Харків у цей період, у зв'язку з перебуванням там уряду УРСР, перетворився на центр радянського впливу на бібліотечну справу і розвиток основних правових та організаційних засад діяльності масових бібліотек [11, 141]. Активізувалося вивчення читачів бібліотек, у бібліотекознавстві сформувався основні теоретико-методологічні принципи та основи термінологічної та класифікаційної систем, удосконалювалися методи досліджень. Зокрема, гострі дискусії точилися з питань методології досліджень бібліотекознавства, зокрема щодо соціологічних методів дослідження різних сторін бібліотечної діяльності.

Велике значення для розвитку бібліотечної справи мали бібліотечні з'їзди та конференції, що проводилися в зазначений період, на яких обговорювалося багато теоретичних і практичних питань, спірних проблем, обґрунтовувалися провідні положення, шляхи подальшого розвитку науково-дослідної роботи в бібліотекознавстві. Особлива роль у формуванні у Радянському Союзі принципів роботи бібліотек, бібліотечної теорії, організації комплектування фондів бібліотек, підготовки та перепідготовки кадрів, нормування

та умов праці бібліотекарів, упорядкування довідково-бібліографічної діяльності, вивчення читачів тощо належала Першому Всеросійському з'їзду бібліотечних працівників, що відбувся в липні 1924 р. в Москві. Московський з'їзд спирався на фундаментальні принципи бібліотечного будівництва, сформульовані В.І. Леніним. Основними завданнями радянських бібліотек на зазначеному з'їзді визначено: комуністичне виховання трудящих; формування класової свідомості серед робітників та селян; організація систематичного керівництва читанням; сприяння політехнічному навчанню, загальнокультурній освіті та соціалістичному будівництву; координацію і взаємозв'язок роботи масових та наукових бібліотек; розгортання пропаганди виробничої та сільськогосподарської книги; активну участь бібліотек у боротьбі з неписьменністю; розширення мережі пересувних та стаціонарних бібліотек; виховання потреби у систематичному читанні; формування книжкового ядра на засадах партійності, науковості, відповідності профілю бібліотеки (на з'їзді було обгрунтовано «принцип локалізації», за яким завдання бібліотеки формувалися згідно з врахуванням соціально-економічних і культурних умов певної місцевості); вивчення читачьких інтересів; поглиблення керівництва читанням на основі диференціації читачів та формування читачьких груп (робітники, селяни, червоноармійці, творча інтелігенція та ін.) тощо [26; 29]. Постанови даного з'їзду були певною канвою для резолюцій майбутніх бібліотечних конференцій і з'їздів, які відбувалися у багатьох областях і республіках Радянського Союзу. Зокрема, можна провести певні паралелі між змістом цих рішень та резолюцій Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників 1926 р., наприклад, в таких питаннях, як робота сільських бібліотек, довідкова діяльність, культурно-масова робота бібліотек, робота з газетою та з книгою, формування книжкового ядра, принципи комплектування фонду (насамперед – партійності, плановірності, науковості та ін.), робота з читачами, професійна підготовка бібліотекарів та ін. [24, 82].

Одним із чинників формування певного кола питань Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників та впливу на його

рішення стала Конференція працівників дитячих бібліотек, що була організована на республіканському рівні відділом Головополітосвіти (Головного політико-освітнього комітету або Головного управління політичної освіти) Наркомосу України у березні 1925 р., на якій поряд з організаційними питаннями бібліотечного будівництва були поставлені питання організації мережі дитячих бібліотек, вивчення читачьких потреб дітей, форм і методів бібліотечної роботи з ними, а також розглядалися проблеми нової дитячої книжки. З доповіддю «Бібліотеки для дітей та юнацтва» на з'їзді виступила Г. Марголіна (1888-1960), яка охарактеризувала стан бібліотечного обслуговування дітей в країні та поставила завдання подальшого удосконалення діяльності дитячих бібліотек [28]. До середини 1920-х рр. розвиток мережі бібліотек для дітей відбувався ще досить повільно. Функціонували Державні міжокружні бібліотеки для дітей у м. Києві та в м. Миколаєві, бібліотеки для дітей в Одесі (з 1915 р.), Харкові, Херсоні. В більшості міст були створені «дитячі» відділи та філії при публічних бібліотеках, а в селах дитяча книжка виставлялася на окремих стелажах. Усього до 1926 р. в Україні діяло 23 дитячих бібліотеки (з них 14 – у Києві). Продовжували свою діяльність шкільні бібліотеки, у фондах яких збиралися переважно підручники та методично-педагогічна література. Більшість книг учні отримували переважно через пересувні бібліотеки при школах. Завдяки рішенням зазначеної конференції про доцільність створення спеціальних дитячих бібліотек, а також завдяки полеміці про діяльність бібліотек для дітей, що розгорнулася в цей час на сторінках фахових періодичних видань, на Першому Всеукраїнському з'їзді бібліотечних працівників (1926) було утворено спеціальну секцію дитячих бібліотек.

За півроку до зазначеного з'їзду, в грудні 1925 р., у Києві відбулася Перша конференція наукових бібліотек УРСР, де знайшли своє продовження дискусії з актуальних загальних питань розвитку бібліотечної справи в Україні. Зокрема, активно обговорювалися питання організації мережі наукових бібліотек, планової підготовки кадрів, координації діяльності зазначених книгозбірень, їхня науково-бібліографічна,

науково-дослідна робота, питання централізованого комплектування (зокрема, одержання обов'язкового примірника центральними науковими бібліотеками Харкова, Києва, Одеси, Катеринослава), каталогізації (наприклад, переваги та недоліки запровадження предметного каталогу, вдосконалення систематичного каталогу, створення зведеного каталогу наукових бібліотек УРСР) та ін. Проте, вітчизняне бібліотекознавство на той час ще не сформулювало єдиної позиції щодо теоретичних засад практичної діяльності як масових, так і наукових бібліотек. У середині 1920-х рр. відбувався процес формування основних уявлень про систему бібліотек в Україні та принципи їхньої діяльності [25, 6]. На зазначеній конференції значну увагу звертали на пошуки нових форм і методів роботи наукових бібліотек, визначення їхніх основних завдань і соціального призначення у соціалістичному суспільстві. Обговорювалися також питання необхідності кооперування роботи наукових книгозбірень з бібліотеками інших відомств із метою кращого задоволення інформаційних потреб читачів, утворення бібліотечних громадських організацій (об'єднань, асоціацій, товариств). На конференції деякі бібліотекознавці доводили, що в Радянському Союзі не може бути різкої межі між громадською й академічною бібліотекою, що вони обидві орієнтовані на політосвітню роботу [17, 34]. Зазначалося також про певні недоліки роботи академічних бібліотек. Наприклад, за соціологічними дослідженнями, що були проведені 1925 р., було встановлено, що в наукових бібліотеках низький коефіцієнт (0,54) книговидачі [34, 828]. В цілому, рішення цієї конференції були певним підґрунтям у формуванні проблематики Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників і справили значний вплив на його роботу та резолюції, проведення та втілення яких (так само як і рішень інших конференцій) відбувалося в другій половині 1920-х рр., коли, поряд із процесами поглиблення політики українізації, формувалася механізм концентрації політичної влади та організації партійно-бюрократичного терору, що призвело до руйнації демократичних основ радянської системи керівництва, зокрема в бібліотечній справі.

Отже, для вирішення подальших практичних завдань розвитку бібліотечного будівництва в Україні було скликано Перший Всеукраїнський з'їзд бібліотечних працівників, організований клубно-бібліотечним відділом Управління політосвіти Наркомату освіти УСРР. З'їзд відбувався в урочистій атмосфері 1-6 червня 1926 р. у Харкові на базі однієї з найбільших бібліотек України того часу – Харківської громадської бібліотеки ім. В.Г. Короленка (нині – Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка). За споминами учасників з'їзду, урочистість самої обстановки мала велике виховне значення, а найбільше запам'яталися виступи представників передових бібліотек, особливо повідомлення про досвід роботи з читачами одеських бібліотекарів [19, 18]. Цікаво, що під час з'їзду було організовано книжкову виставку з розвитку бібліотечної справи. На зазначеному форумі були поставлені важливі організаційні завдання бібліотечного будівництва в Україні з урахуванням потреб робітничого та селянського читача в контексті планів соціалістичного будівництва [25, 6]. З переліку питань, що обговорювалися на з'їзді (робота з читачами, методи вивчення читачьких інтересів, культурно-масова робота бібліотек, створення бібліотечних об'єднань, підготовка кадрів для бібліотек, забезпечення книгами дітей та ін.), можна стверджувати, що робота в масових бібліотеках набрала значних масштабів, а бібліотечне будівництво вийшло на рівень необхідності узагальнення емпіричного матеріалу та теоретико-методологічного вирішення питань, що виникали в повсякденній бібліотечній практиці.

У роботі Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників брали участь понад 200 осіб, з яких 130 делегатів мали право вирішального голосу (з них 41 – представляли центрально-окружні бібліотеки (30% делегатів), 14 – державні (9%), 34 – клубні (25%), 20 – бібліотеки при райсельбудах (15%), 4 – наукові бібліотеки (3%), решту становили представники військових, профспілкових, дитячих та інших бібліотек) [30, 3]. Більшість делегатів були з політосвітніх (масових) бібліотек [5, 79]. Зі 130 делегатів 32% мали вищу освіту, 50% – середню, 17% – нижчу (початкову). Більше по-

ловини делегатів мали стаж бібліотечної роботи понад п'яти років, 23% – від трьох до п'яти років, стільки само – до трьох років бібліотечної роботи [30, 3].

Делегатів з'їзду привітали секретар ЦК КП(б)У В. Затонський (1888-1938), заступник Наркомосвіти А. Приходько, голова профспілки Робос (Працівники освіти) О. Мізерницький, представники Головополітосвіти (Головного політико-освітнього комітету) РСФСР І. Цареградський та З. Шнеєрсон [40, 65]. Після привітань делегати з'їзду зосередилися на роботі в пленарних та секційних засіданнях. Вони розглянули стан і перспективи бібліотечного будівництва в республіці, питання роботи з масовим читачем і методи вивчення його інтересів, особливості обслуговування дітей і підлітків, формування книжкового ядра бібліотеки, проблеми організації предметного каталогу, необхідності широкого впровадження методів раціоналізації бібліотечної роботи, централізованої обробки книг, централізації бібліотечної мережі та усунення зайвого паралелізму бібліотечних процесів, підготовки і перепідготовки бібліотечних кадрів тощо. За основними доповідями (їхні автори – відомі діячі бібліотечної справи і бібліотекознавства: Д. Балака (1894-1971), Б. Борович (1883-1938), І. Вугман (1890-1964), Г. Марголіна (1888-1960), Я. Розанов (1889-1936), В. Шенфінкель (1867-1928) та ін.) було прийнято низку конструктивних резолюцій і постанов, що мали загально-організаційний і методичний характер. Видані 1927 р., ці документи кілька років визначали зміст і спрямованість діяльності бібліотек в Україні. Наприклад, за державними бібліотеками закріплювалися обов'язки центрів бібліографічної та науково-дослідної роботи з бібліотекознавства та книгознавства; у кожному окружному місті пропонувалося створювати центральні окружні (з 1930 р. – обласні) бібліотеки, а також центральні окружні бібліотеки для дітей та ін. [13, 29]. На з'їзді також порушувалися питання загальної класифікації видань та бібліографії, зокрема було визнано неприйнятною для радянської бібліотечної справи систему УДК [3, 7]. У загальних рисах на з'їзді було розглянуто питання про роль та значення масової бібліотеки у справі самоосвіти. Визначено, що бібліотеки повинні

бути опорним пунктом і головною базою в політосвіті та самоосвіті, від методів і цілей яких залежать організація комплектування фондів бібліотек, ефективність керівництва читанням та ін. Для розгортання справи самоосвіти пропонувалося утворити при центрально-окружних бібліотеках або при кабінетах політпросвітпрацівників – центральні окружні бюро самоосвіти, які повинні координувати свою діяльність з центральними бюро бібліотечних об'єднань. Делегати з'їзду констатували тенденцію до зростання бібліотечної мережі на організаційно-планових державних засадах; підвищення вагомості ролі бібліотек системи Наркомосу в розвитку освіти; важливість посилення тісної праці бібліотекарів з педагогічними працівниками та ін. Хоча на з'їзді розглядалися, здебільшого, питання організації роботи бібліотек масового користування, його рішення стосувалися діяльності всіх книгозбірень країни – як масових, так і наукових, військових, профспілкових та ін. Делегати з'їзду з різних регіонів України в своїх доповідях неодноразово підтверджували, що зростання бібліотечної мережі в місті і в селах відбувалося у напрямі створення стаціонарних сільських бібліотек та бібліотек при великих фабриках і заводах [30, 7]. Проте, вони неодноразово повідомляли про недостатню забезпеченість районних центрів та селищ стаціонарними бібліотеками (у селах на той час проживало близько 80% населення України). Делегати з'їзду ухвалили плани та принципи розгортання мережі стаціонарних бібліотек у селах, що здійснювало Управління політосвіти (УПО). Планувалося, що УПО за держбюджетом буде комплектувати в районних центрах та селищах, що не мають відповідних бібліотек, протягом найближчих трьох років приблизно 5 500 нових стаціонарних сільських бібліотек (1926 р. – 1 200 бібліотек, 1927 р. – 2 000, 1928 р. – 2 300) [30, 9]. Фіксування штатів бібліотекарів, рухомого фонду, подальшого зміцнення основних фондів покладалося на місцевий бюджет [16, 166]. Учасники з'їзду висловили побажання про збільшення асигнувань на бібліотечну справу з державного і з місцевого бюджетів, не припускаючи ніяких переміщень коштів на інші потреби Наркомосу, як це траплялося до цього часу, для чого

необхідним було б запровадження окремих кошторисів на розвиток бібліотечної справи. Делегати з'їзду зазначили, що в селах основне навантаження із задоволення читацьких потреб припадало на нестационарні форми бібліотечної роботи. Тому вони рекомендували всім бібліотекам утворювати пересувні фонди. У селі книжкові фонди утворювалися, здебільшого, при «райсельбудських» та при окремих «сельбудських» бібліотеках. Пересувну діяльність бібліотек слід було б розвивати, як наголошувалося на з'їзді, за рахунок пересувних клубних фондів, а також центрально-окружних бібліотек, де необхідно було б створити окружне бюро з пересувної роботи бібліотек. Незважаючи на певний розвиток діяльності пересувних бібліотек, стан бібліотечного обслуговування, особливо на селі, не відповідав поставленим завданням. Наприклад, через три роки після з'їзду, в травні 1929 р., постанова XI Всеукраїнського з'їзду Рад зобов'язувала низові органи Радянської влади забезпечити всі села України, де були сільські Ради, стаціонарними бібліотеками з пересувним фондом [12, 9]. Поруч з розвитком стаціонарних бібліотек у селі, передбачалося розгортання профспілкових, кооперативних та інших книгозбірень громадських організацій. Масові (політосвітні) бібліотеки підпорядковувалися єдиному керівництву. Провідну роль у керівництві та координації роботи всіх видів масових бібліотек належала Головополітосвіті Наркомату освіти УРСР [12, 8]. Керівництво бібліотечною справою здійснювали не тільки структури Наркомосу, а й установи профспілок, споживчої кооперації, різних відомств і добровільних організацій, що мали свої бібліотеки або навіть невелику мережу бібліотек.

На Першому Всеукраїнському з'їзді бібліотечних робітників кожна доповідь була своєрідним підсумком роботи на певній ділянці бібліотечного будівництва за роки Радянської влади в Україні та розгорнутою пропозицією щодо шляхів подальшого розвитку бібліотечної справи з відповідного питання. Важливим організаційним рішенням з'їзду було визначення та погодження структури бібліотечної мережі й основних типів державних бібліотек в Україні. Основними типами бібліотек було визначено: центральні окружні

бібліотеки; районні бібліотеки в містах для обслуговування певного міського району; дитячі бібліотеки; профспілкові, які були зосереджені в основному в промислових районах України; наукові бібліотеки; книгозбірні вишів, науково-дослідних інститутів, кооперативних установ, відомств, громадських організацій; сільські або місцеві бібліотеки, які були найбільш поширеним типом бібліотек в Україні, що існували найчастіше при хатах-читальнях і сельбудах (сельбуд – «селянський будинок» – сільська культурно-освітня установа в УРСР, що була створена на початку 1920-х рр. на противагу установам «Просвіти», які діяли в Радянській Україні до 1922 р. (1921 р. в УРСР було більше чотирьох тисяч «Просвіт» і 111 сельбудів; 1925 р. було вже 3 161 сельбудів, у 1928 та 1929 рр. – 4 550 і 5 707 відповідно) [14, 132]. У рік проведення з'їзду в Україні діяло 6 263 масових бібліотек та 35 спеціальних. Масові бібліотеки поділялися на: державні (12), центральні окружні (36), районні (749), місцеві (сільські) (5 373), дитячі (23). В середньому на одну сільську бібліотеку припадало 657 книг, на хату-читальню – 236 [32, 148]. Аналізуючи резолюції з'їзду, можна констатувати, що в основу класифікації бібліотек було покладено два принципи: адміністративно-територіальний і функціональний. 1923 р. в СРСР почалася адміністративно-територіальна реформа, метою якої було скорочення числа адміністративно-територіальних одиниць, спрощення та здешевлення апарату управління. Замість старого губернського поділу планувалося провести районування країни. 1925 р. завершився перехід від чотириступеневої системи управління (центр-губернія-повіт-волость) до триступеневої (центр-округ-район). Округ дуже швидко перетворився на непотрібну ланку між областю та районом, тому 1930 р. ліквідували округи та перейшли на двоступеневу систему управління (область-район). На з'їзді було встановлено, що за нових (з 1925 р.) адміністративно-територіальних умов організаційно-методичними центрами в бібліотечній роботі визначаються «центрально-окружні» (як обласні) та «районово-селянські» (районні сільські) бібліотеки. Було наголошено на необхідності створення центрально-

окружних бібліотек у тих округах, де їх ще не було. За своїм призначенням бібліотеки розподілялися на масові (політосвітні, профспілкові, кооперативні) і спеціальні (вишівські, військові та ін.) [24, 83]. Від типу бібліотеки залежали організація роботи з читачами, довідкова робота, комплектування бібліотеки, формування книжкового ядра, каталогів, картотек та ін. Процес розробки типології бібліотек у той час ускладнювався через відсутність єдиної бібліотечної термінології (до речі, така проблема залишається актуальною і в наші дні). Удосконалення класифікації бібліотек, що було зафіксовано в рішеннях з'їзду, дозволяло не лише зробити ефективнішим підпорядкування бібліотек різного типу, а й організувати таку систему бібліотек, яка легко могла б контролюватися урядовими структурами. Наркомат освіти України здійснював загальне керівництво державними бібліотеками, які були «книжковою базою» для економічного, культурного та політичного «соціалістичного будівництва» та «поширювали наукові знання серед широких кіл робітничо-селянського активу, шкільної молоді та радянської інтелігенції, давали регулярну методичну й бібліографічну допомогу іншим бібліотекам республіки». Усі бібліотеки вважалися допоміжними установами в системі народної освіти, що і визначало характер, форми і методи їхньої роботи, а також основний їхній розподіл на бібліотеки масового користування, бібліотеки шкільного типу, державні бібліотеки та бібліотеки спеціального призначення [25, 7]. Через рік після з'їзду, 1927 р. у матеріалах державного науково-методичного кабінету Наркомосу УРСР про завдання бібліотечного будівництва в Україні зазначалося про необхідність подальшого розвитку типів бібліотек, що розподілялися на масові (політосвіти, клубів та ін.), спеціальні (наукові, музейні, вишів, відомств та ін.) та шкільного типу. В зазначених матеріалах відмічалось, що вдосконалено структуру бібліотечної мережі, яка є мережею синтетичного типу [31, 195]. Цього само року було проведено всеукраїнське обстеження бібліотек, що дало багатий матеріал для аналізу бібліотечної справи – кількості та відомчої приналежності бібліотек конкретного регіону, складу фондів, бюджету, кадрової структури,

організації обслуговування та вивчення читачів тощо.

На Першому Всеукраїнському з'їзді бібліотечних робітників зазначалося, що від середини 1920-х рр. в Україні бібліотечне будівництво значною мірою активізувалося. Найголовнішими завданнями бібліотечної справи було намічено кооперацію роботи та об'єднання громадських організацій, які займаються бібліотечним обслуговуванням, централізацію та координацію бібліотечної діяльності різних відомств, посилення методичного керівництва бібліотеками, планування, контроль та перевірку всіх ланок бібліотечної діяльності. Зокрема, було вирішено організувати в центрі при Управлінні політосвіти (УПО) бібліотечну раду з представників усіх відомств та організацій, що здійснювали бібліотечну роботу в Україні. Було постановлено створити аналогічні бібліотечні комісії на рівні округів та районів, які виконували б функції Центральної бібліотечної ради. Окрім того, були затверджені основні принципи організації бібліотек, прийнято низку рішень, що визначали єдність і централізацію бібліотечної мережі, що позитивно вплинуло на розвиток бібліотечної справи в Україні [9, 183]. Визначено, що сукупність масових бібліотек повинна бути мережею загального користування з чіткою координацією дій і субординацією керівних функцій (верховенство вищої бібліотеки (центральної) над нижчою за встановленою ієрархією). В доповіді завідувача клубно-бібліотечного відділу Головополітосвіти І. Розенгауза (1896-1938) та співдоповіді Л. Каспіна зазначалося, що всі масові бібліотеки повинні бути загальнодоступними, а основу бібліотечної мережі повинні складати стаціонарні, а не пересувні бібліотеки, які розглядалися, в основному, як допоміжний засіб у виконанні основних бібліотечних завдань. Загальне керівництво, планування, координацію діяльності та контроль за роботою бібліотек покладено на відповідні підрозділи УПО. Організатором бібліотечної мережі, керівним, методичним та координаційним центром доповідачі вбачали бібліотечний відділ політосвіти Наркомосу. В зазначених доповідях більше уваги приділялося розвитку державних бібліотек, питанням визначення функ-

цій таких типів бібліотек, як міжокружні (їх було п'ять – у Харкові, Києві, Одесі, Дніпропетровську, Херсоні), центрально-окружні, центральні профспілкові, районні, клубні, сільські бібліотеки та бібліотеки підприємств. Було зазначено також про важливість розвитку мережі дитячих бібліотек [4, 11]. У доповідях повідомлялося, що в містах мережа бібліотек складалася з міжокружних бібліотек, центрально-окружних, робітничих міжспілкових, районних міських бібліотек, клубних і бібліотек підприємств, а в селах – з районних бібліотек райцентрів, районних сельбудів, сільських бібліотек сельбудів та хат-читалень. Констатовалося також, що і в селі, і в місті роботу стаціонарних бібліотек доповнювали пересувні бібліотеки, про зміст, форми, методи, особливості та завдання яких повідомлялося в доповіді В. Шенфінкель (1867-1928) (Херсон) та співповіді Жислина (Одеса).

Чотири доповіді на Першому Всеукраїнському з'їзді бібліотечних працівників було присвячено вивченню читачів (в основному, робітників та селян). Першу – загальну доповідь – про вивчення читача-робітника зачитав А. Зільберштейн (1897-1984) (Харків); другою була співповідь Н. Фрідьєвої (1894-1982) (Київ), яка, до речі, у середині 1920-х рр. працювала в Українському науково-дослідному інституті книгознавства (УНІК), організувала кабінет бібліотекознавства в Центральній робочій бібліотеці (нині – Національна парламентська бібліотека України) та створила в Києві бібліотечне об'єднання, головою якого вона була у перші роки його існування. Третя доповідь про вивчення сільського читача та книги для селянства була здійснена Т. Акаловською (Харків); четвертою була співповідь Жислина (Одеса). А. Зільберштейн і Н. Фрідьєва розглянули існуючі три основні напрями у вивченні читачів: психологічний, що базувався на законах суб'єктивної психології; бібліопсихологічний (теорія М. Рубакіна (1862-1946)), що на перше місце висував вивчення читача, ігноруючи самостійне значення вивчення книги, та педагогічний («вивчення читачьких інтересів»), що одночасно вивчав спільними методами читача і книгу, не розділяючи їх на окремі елементи [30, 22-23]. За доцільне було прийнято синтетичне, а не

аналітичне вивчення читача, якому більше відповідав педагогічний напрямок вивчення читачів. Зазначалося, що аналітичне вивчення можливо лише у великих бібліотеках та в спеціальних психологічних лабораторіях. Для вивчення кола читачьких інтересів робітників були поставлені такі завдання: дослідити співвідношення попиту на художню та науково-популярну книгу, з'ясувавши зниження попиту на останню; вивчити інтереси робітника-читача в галузі суспільствознавства і встановити вимоги, що висувалися читачами щодо політичної літератури; виявити відношення читачів до читання російських та українських класиків та сучасних авторів, до літератури з виробництва та профруху; вивчити інтереси робітника-читача до читання белетристики, історичної, пригодницької та перекладної літератури.

За основні методи вивчення читачів визнано: метод спостереження (з контролем відомостей у щоденнику бібліотекаря); фіксація попиту, відгуків та запитів читачів; голосні читання; анкетування; статистичний метод [30, 24]. Щодо вивчення книги та читачів села, то в доповідях Акаловської та Жислина було зазначено про існування певної відмінності в попиті на книги серед різних прошарків селян, залежно від їхнього соціально-економічного становища (виокремлювалися читачькі групи селянської інтелігенції, куркулів, середняків, незаможних та ін.). На з'їзді при обговоренні доповідей делегати наголошували на важливості вивчення читання як на селі, так і в містах, як робітників, так і селян. У промовах визначалося, що вивчення читачів та книги є необхідною передумовою до: розробки методів наближення книги до мас трудівників; ефективного раціонального комплектування фондів бібліотек; формування читачького репертуару; налагодження продуктивної видавничої діяльності; розробки методів керівництва читанням. Було визначено методи і напрями вивчення інтересів читачів (зокрема, метод сукупного вивчення читача і книги). Головною ідеєю вищезгаданих доповідей було те, що вивчення робітничого та сільського читача розглядалося в контексті необхідності ідейно-політичного виховання населення. З цією метою було запропоновано утворити

певну систему кабінетів і комісій: Центральний методичний кабінет, Центральну комісію в справі вивчення інтересів читачів і книги при клубно-бібліотечному відділі Наркомосвіти, Центральний кабінет політосвітпрацівника. Зазначені структури мали здійснювати керівництво бібліотеками з організації досліджень читачів, їхніх інтересів і запитів, а також залучати до цієї діяльності бібліотечні об'єднання, професійні спілки та видавництва з метою накопичення й аналізу відомостей про читання книг, зокрема українською мовою, і впровадження результатів вивчення у покращення роботи видавництв та книгозбірень. Зокрема, зібраний значний фактичний матеріал щодо читання основних соціально-демографічних груп, засвідчив, наприклад, позитивне ставлення читачів до творів української класичної художньої літератури. Було зазначено, що в накопиченні цього матеріалу позитивно виділялася діяльність Одеського кабінету політосвіти, що вивчав читання робітників, селян, жінок, застосовуючи сукупність, у більшості, соціологічних методів (опитування, аналіз бібліотечної документації, статистичних даних та ін.). Подібні дослідження було організовано і проведено на Київщині, у Харкові, Полтаві, Миколаєві. З'ясовано, що більшість читачів (до 87%) мали чітке уявлення про потрібну їм книгу (визначений попит), що дещо ускладнювало процес керівництва читанням.

У вивченні читачів варто відзначити діяльність видатного українського бібліотекознавця Д. Балики (1894-1971), який брав активну участь у роботі з'їзду. Д. Балика, який працював до 1927 р. у Всенародній бібліотеці України (нині – НБУВ) та очолював Кабінет вивчення книги і читача, обґрунтував класифікацію читачів бібліотек за 12-ма основними соціальними групами, окреслив аналітичні та синтетичні методи для вивчення читачів і читання в бібліотеках, а також удосконалив методику організації та проведення досліджень читачьких груп, їхніх інтересів, запитів з урахуванням видів і типів книгозбірень у місті та в селі. Д. Балика також підкреслював важливе значення математичних і статистичних методів у бібліотекознавчих дослідженнях, зокрема у вивченні читачів; необхідність обґрунтування в бібліотекознавстві певних законів, положень

і принципів математичними засобами, що сформує умови для створення математичної теорії бібліотечної справи. Д. Балика зазначав, що для розвитку бібліотекознавства, як науки, потрібна праця не кількох учених, а цілого творчого колективу та десятків дослідників. Видатний бібліотекознавець зазначав, що необхідна також робота в особливих лабораторіях експериментального бібліотекознавства, де, зокрема, можна проводити вивчення читачів. До речі, удосконалення методів дослідження читацького контингенту здійснював ще один активний діяч з'їзду опонент Д. Балики, Б. Борович (1883-1938), який справедливо вважав, що анкетування потребує конкретності, доступності, лаконічності при формулюванні запитань. Важливою умовою анкетування при вивченні читачів, на думку вченого, повинна бути анонімність відповідей та придатність використання результатів для систематизації й аналізу даних [37]. Матеріали резолюцій з'їзду та результати досліджень вивчення читачів та читання, проведених у 1920-і рр. в Україні, засвідчують про утвердження у читачезнавстві бібліотечно-соціологічного напрямку вивчення користувачів книгозбірень. Проте, науково-практичний доробок цього періоду не було використано належним чином у нормативних документах з організації діяльності бібліотек. Це призвело до певного порушення змістовного складу книжкових фондів книгозбірень та їхньої невідповідності інформаційним потребам і запитам користувачів.

Певну зацікавленість та активне обговорення викликали доповіді Д. Балики та Б. Боровича про організацію предметного каталогу в бібліотеках. Наприклад, Д. Балика вважав предметний каталог допоміжним щодо інших каталогів. Б. Борович, навпаки, був переконаний, що предметний каталог має цілком самостійне значення, повинен укладатися на всі книжки і з часом має витіснити інші каталоги. З'їзд ухвалив резолюцію, яка врахувала аргументи кожного доповідача. Суттєво те, що в ній було визначено значення предметного каталогу для читачів, розкрито головні його функції та методику організації [30, 66].

Представниця Головополітосвіти та співробітниц Харківської громадської бібліотеки ім. В.Г. Короленка, завідувач відділу марк-

сизму О. Прозоровська, яка була яскравою представницею марксистського напрямку в бібліотекознавстві, ідеологом і відповідальним виконавцем упровадження принципу комуністичної партійності в бібліотечній справі, прочитала дві доповіді: «Масова бібліотечна робота» та «Комплектування робочого книжково-бібліотечного ядра». На початку 1920-х рр. О. Прозоровська намагалася сформулювати нові завдання для бібліотек у світлі ленінських орієнтирів. На її думку, бібліотеки повинні активно пропагувати твори К. Маркса, Ф. Енгельса, В.І. Леніна та інших революційних марксистів [33, 23]. Бібліотечна діяльність, як вважала доповідачка, повинна бути підпорядкована відповідно до завдань, сформульованих В.І. Леніном. Бібліотекарі повинні брати участь у ліквідації неписьменності; керувати читанням, вилучати з бібліотек «ідеологічно шкідливу» літературу, вести атеїстичну пропаганду та ін. [30, 56]. Зокрема, О. Прозоровська запропонувала створювати у великих бібліотеках кабінети (відділи) марксизму, які мали б комплектуватися й обслуговувати читачів відповідною літературою, а також організувати гуртки з вивчення марксизму-ленінізму як бібліотекарями, так і читачами.

Активне обговорення повідомлень і проблемних питань відбувалося на секції дитячих бібліотек з'їзду, де, зокрема, було уважно заслухано доповідь завідувачки Київської Центральної бібліотеки для дітей Г. Марголіної (1888-1960), яка ознайомила делегатів з'їзду з тлумаченнями поняття «дитяча бібліотека» та дала йому своє визначення. Доповідачка розповіла про особливості роботи бібліотек для дітей та юнацтва, проблеми кількісного зростання мережі дитячих бібліотек та дитячих відділів масових бібліотек, питання поглиблення розуміння бібліотекарями значення навчання методики читання та ролі розвитку самостійності читача в справі вибору собі матеріалів до читання тощо. Г. Марголіна повідомляла, що дитячі бібліотеки, залежно від мети, можуть бути науковими, практичними (дитячі відділи бібліотек) та мішаного типу (центральні дитячі бібліотеки) [30, 82]. На обговореннях її доповіді делегати з'їзду підкреслювали важливість зв'язку між дитячою бібліотекою та школою. Дітей і підлітків у міс-

ті та селі мали обслуговувати дитячі філії та дитячі відділи при бібліотеках для дорослих. Пропонувалося також зберігати і зміцнювати структуру тих самостійних дитячих бібліотек, що вже існували в окремих містах, а при районно-сільських бібліотеках і при сільських, за можливості, організувати дитячі відділи. При центрально-окружних бібліотеках або у філіях рекомендувалося створювати комісії з бібліотечної роботи серед дітей та підлітків. Зазначалося, що із загальної суми коштів на комплектування бібліотек слід виділяти 25% на поповнення літературою дитячих відділів у промислових округах і 30% – у сільських [27]. У цілому, з'їзд констатував вкрай поганий стан бібліотечного обслуговування дітей та юнацтва. Оскільки його організація потребує значних коштів, а матеріальних можливостей для цього ще не було, з'їзд ухвалив рішення про розвиток бібліотечного обслуговування дітей через дитячі відділи в бібліотеках для дорослих, особливо в центрально-окружних бібліотеках, на які покладалося й основне фінансування дитячих відділів бібліотек. В обговоренні роботи бібліотек з дітьми та юнацтвом наголошувалося також на певній взаємодії та узгодженості діяльності бібліотекарів та вчителів, бібліотеки та школи в цілому. Висловлено було також побажання про те, щоб педагоги брали участь у науково-дослідній роботі бібліотек, вивчаючи читача-дитину та дитячу книжку, в роботі дитячих секцій бібліотечних об'єднань, у відповідних конференціях, робочих нарадах та інших організаційних бібліотечних заходах. У свою чергу бібліотекарі також повинні брати участь у педагогічних нарадах, конференціях, семінарах та ін.

Від другої половини 1920-х рр. дитячі відділи політосвітніх бібліотек поступово почали набирати силу та проявляти певну активність. Серед центрально-окружних бібліотек заслуговують на увагу діяльність книгозбірень Києва, Одеси, Харкова, Миколаєва, де активно велася робота з вивчення читацьких інтересів дітей, а також відповідна довідкова, методична робота та ін. У Києві в середині 1920-х рр. діяло не менше 14 дитячих бібліотек, які обслуговували 4 тис. дітей [1, 181]. Проте, стан мережі дитячих бібліотек був незадовільний. Наприкінці 1929 – на початку 1930 рр. відмі-

чалось, що рівень її розвитку все ще був досить низьким. Самостійних дитячих бібліотек у зазначений час нараховувалося 27, а дитячих відділень при масових бібліотеках – 351 [27]. У досліджуваний період особливо гостро відчувалася необхідність у кваліфікованих фахівцях для роботи в дитячих бібліотеках. Кадри вищої категорії бібліотекарів почав готувати бібліотечний факультет Всеукраїнського інституту

комуністичного виховання. 1929 р. відбувся перший випуск спеціалістів бібліотечної справи вищої кваліфікації, проте серед них не було підготовлено жодного працівника для роботи в дитячих бібліотеках. Також відчувалася потреба в необхідності створення центру, який би спрямовував діяльність дитячих бібліотек та надавав би їм методичну допомогу.

Продовження в наступному номері.

Використані джерела

1. А.М. Детские библиотеки г. Киева / [Анна Марголина] // Красный библиотекарь. – 1924. – № 4-5 (7-8). – С. 181-182.
2. Абрамов К.И. История библиотечного дела в России. Ч. 2. / К.И. Абрамов. – М. : Либерея, 2001. – 160 с.
3. Авдієнко М.О. Народна освіта на Україні / М.О. Авдієнко ; ЦСУ УСРР. – Х., 1927. – 101 с.
4. Балика Д. Первый Всеукраинский библиотечный съезд / Д. Балика // Книгоноша. – 1926. – № 27. – С. 11-12.
5. Балика Д. Перший Всеукраїнський Бібліотечний з'їзд / Д. Балика // Бібліологічні вісті. – 1926. – Ч. 1(10). – С. 79-80.
6. Библиотечное дело в период НЭПа (1921–1929) : сб. науч. трудов. Ч. 1 / Гос. б-ка им. В.И. Ленина. – М., 1991. – 111с. – (История библиотечного дела в СССР).
7. Білопола Н.С. Розвиток мережі масових бібліотек на Україні в роки першої п'ятирічки (1928-1932 рр.) / Н.С. Білопола // Бібліотекознавство і бібліографія. – Х., 1977. – Вип. 17. – С. 97-106.
8. Білоцерківський В.Я. Партійне керівництво розвитком бібліотечної справи на Україні (1926-1937 рр.) / В.Я. Білоцерківський, В.П. Бурмака // Бібліотекознавство і бібліографія. – Х., 1984. – Вип. 24. – С. 98-107.
9. Ворон Л.М. Перший Всеукраїнський з'їзд бібліотечних працівників: мета, проблеми, перспективи / Л.М. Ворон // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 3-4. – С. 183-185; те саме в: «Бібліотечна планета». – 2003. – № 4. – С. 40.
10. Вугман И. Библиотечные объединения и ассоциация библиотек: (по поводу статьи т. Бажанова) / И. Вугман // Красный библиотекарь. – 1925. – № 6. – С. 57-59.
11. Дубровіна Л.А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л.А. Дубровіна, О.С. Онищенко. – К., 2009. – 530 с.
12. Дьомкін І.В. Бібліотечна справа на Україні в період розгортання соціалістичної реконструкції народного господарства (1926-1932 рр.) : лекція для студентів-заочників. Ч. 1. / І.В. Дьомкін. – Х., 1961. – 38 с.
13. Зворський С. Бібліотечні та бібліографічні з'їзди і конгреси / С. Зворський // Бібліотечна планета. – 2014. – № 3. – С. 27-30.
14. История библиотечного дела на Украине (1917-1932 гг.) : учебное пособие / под ред. Т.А. Скрипник. – Х., 1975. – 208 с.
15. Капустіна Н. Перший Всеукраїнський з'їзд бібліотекарів: погляд через 80 років / Н. Капустіна // Короленківські читання 2006 : матеріали наук.-практ. конф. ХДНБ 6 жовтня 2006 р. – Х. : ХДНБ, 2006. – С. 61-67.
16. Каспін Л. Перший Всеукраїнський бібліотечний з'їзд / Л. Каспін // Шлях освіти: Педагогічний журнал: Теорія освіти, методологія, освітня практика, побут. – 1926. – № 8-9. – С. 164-171.
17. Ківшар Т.І. Бібліотечна біографіка в контексті становлення радянського бібліотекознавства в Україні: діяльність Іллі Вугмана (1890 – 1929 рр.) / Т. І. Ківшар // Укр. біографістика. – К., 2012. – Вип. 9. – С. 25-64.
18. Коган Л. О библиотечных объединениях / Л. Коган // Красный библиотекарь. – 1926. – № 7. – С. 51-55.
19. Коломійцева М. Так починався бібліотечний похід / М. Коломійцева // Соціалістична культура. – 1967. – № 10. – С. 18-19.
20. Культурное строительство СССР : статистический сборник. – М.-Л. : Госпланиздат, 1940. – 266 с.
21. Мандрик Я.І. Становище сільських бібліотек УРСР наприкінці 20-х – у 30-ті роки ХХ століття / Я.І. Мандрик // Вісник Харк. держ. акад. культури. – Х., 2000. – Вип. 3. – С. 67-75.
22. Масненко В. Цензура в підрадянській Україні 20-х років: система, інституції, репресивна політика / В. Масненко // Сучасність. – 1997. – № 6. – С. 81-90.

23. Одинока Л.П. Деякі проблеми організації науково-методичної бібліотекознавчої роботи в УРСР (1917-1925 рр.) / Л.П. Одинока // Бібліотекознавство і бібліографія. – Х., 1979. – Вип. 19. – С. 101-110.
24. Одинока Л.П. Про класифікацію бібліотек на Україні в 20-30-ті роки / Л.П. Одинока // Бібліотекознавство і бібліографія. – Х., 1977. – Вип. 17. – С. 81-87.
25. Онищенко О. Бібліотечна справа в Україні ХХ ст.: 1917-1931 рр. / О. Онищенко, Л. Дубровіна // Бібл. вісник. – 2005. – № 3. – С. 3-16.
26. Первый библиотечный съезд РСФСР (с 1-го по 7-е июля 1924 г.): материалы пленума и секций / под ред. М.А. Смушковой. – М. : Долой неграмотность, 1925. – 194 с.
27. Погребняк Г. Діяльність самостійних дитячих бібліотек України в 20-ті роки [Електронний ресурс] / Г. Погребняк // Бібліотека: вчора, сьогодні, завтра / Сайт Національної бібліотеки України для дітей. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3595>. – Заголовок з екрана.
28. Пхайко К.М. Формування дитячої читацької аудиторії у бібліотеках України [Електронний ресурс] / К.М. Пхайко // Бібліотечний інформаційно-освітній портал. – Режим доступу: http://libportal.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=217&Itemid=69&limit=1&limitstart=1. – Заголовок з екрана.
29. Резолюции I Всероссийского библиотечного съезда (1-7 июля 1924 г.). – М., 1924. – 68 с.
30. Резолюції та постанови Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних робітників 1-6 червня 1926 р. / НКО УСРР, Клубно-бібліотечний відділ. – Х., 1927. – 91 с.
31. Рогова П.І. Педагогічні бібліотеки України (друга половина ХІХ – 20-ті роки ХХ ст.) / П.І. Рогова. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 270 с.
32. Сєдих В.В. Історія бібліотечної справи в Україні : навч. посібник / В.В. Сєдих. – Х. : ХДАК, 2013. – 213 с.
33. Сєдих В.В. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка: внесок у бібліотечну справу України ХХ ст. / В.В. Сєдих // Від ХІХ до ХХІ ст.: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства: до 125-річчя Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12-14 жовт. 2011 р. / Держ. закл. «Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка»; [уклад. О.П. Куніч; ред. кол.: В.Д. Ракитянська та ін.]. – Х. : РА «ІРІС», 2011. – С. 18-31.
34. Сірополко С. Бібліотечна справа / С. Сірополко // Історія освіти в Україні. – К. : Наукова думка, 2001. – С. 823-837.
35. Столяров Ю.Н. Итоги развития отечественных библиотек к концу второго тысячелетия / Ю. Н. Столяров // Научные и технические библиотеки. – 1998. – № 10. – С. 36-50.
36. Тимошенко І. Політика українізації як фактор впливу на організацію вивчення читачів та читання в бібліотеках / І. Тимошенко // Вісник Книжкової палати. – 2001. – № 1. – С. 37-39.
37. Тимошенко І. В. Читачі публічних бібліотек України: основні напрями вивчення (1900-1930-й рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / І.В. Тимошенко; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2001. – 19 с.
38. Труд и профсоюзы на Украине: Статистический справочник за 1921-1928 гг. – Х. : ЦСУ УССР, 1928. – 316 с.
39. Федотова О. Книга як об'єкт цензурної політики / О. Федотова // Вісник Книжкової палати. – 2002. – № 6. – С. 30-36.
40. Я.К. Всеукраинский библиотечный съезд / [Яков Керекез] // Красный библиотекарь. – 1926. – № 7. – С. 65-66.

References transliterated

1. A.M. Detskie biblioteki g. Kieva / [Anna Margolina] // Krasnyi bibliotekar'. – 1924. – № 4-5 (7-8). – P. 181-182.
2. Abramov K.I. Istoriia bibliotechnogo dela v Rossii. Ch. 2. / K.I. Abramov. – M. : Libereia, 2001.
3. Avdiienko M.O. Narodna osvita na Ukraini / M.O. Avdiienko ; TsSU USRR. – Kh., 1927. – 101 p.
4. Balika D. Pervyi Vseukrainskii bibliotechnyi s'ezd / D. Balika // Knigonosha. – 1926. – № 27. – P. 11-12.
5. Balyka D. Pershyi Vseukrainskyi Bibliotechnyi zizd / D. Balyka // Bibliolohichni visti. – 1926. – Ch. 1(10). – P. 79-80.
6. Bibliotechnoe delo v period NEPa (1921-1929) : sb. nauch. trudov. Ch. 1 / Gos. b-ka im. V.I. Lenina. – M., 1991. – 111 p. – (Istoriia bibliotechnogo dela v SSSR).
7. Bilopola N.S. Rozvytok merezhi masovykh bibliotek na Ukraini v roky pershoi piatyrichky (1928-1932 rr.) / N.S. Bilopola // Bibliotekozaivstvo i bibliohrafiia. – Kh., 1977. – Vyp. 17. – P. 97-106.

8. Bilotserkivskiy V.Ya. Partiine kerivnytstvo rozvytkom bibliotечноi spravy na Ukraini (1926-1937 rr.) / V.Ya. Bilotserkivskiy, V.P. Burmaka // Bibliotekoznavstvo i bibliohrafiia. – Kh., 1984. – Vyp. 24. – P. 98-107.
9. Voron L.M. Pershyi Vseukrainskyi zizd biblioteknykh pratsivnykiv: meta, problemy, perspektyvy / L.M. Voron // Pedahohika i psykholohiia. – 2003. – № 3-4. – P. 183-185; te same v: «Bibliotечna planeta». – 2003. – № 4. – P. 40.
10. Vugman I. Bibliotечnye ob»edineniia i assotsiatsiia bibliotek: (po povodu stat'i t. Bazhanova) / I. Vugman // Krasnyi bibliotekar'. – 1925. – № 6. – P. 57-59.
11. Dubrovina L.A. Bibliotечna sprava v Ukraini v XX stolitti / L.A. Dubrovina, O.S. Onyshchenko. – K., 2009. – 530 p.
12. Domkin I.V. Bibliotечna sprava na Ukraini v period rozghortannia sotsialistychnoi rekonstruktsii narodnoho hospodarstv (1926-1932 rr.) : lektsiia dlia studentiv-zaochnykh. Ch. 1. / I.V. Domkin. – Kh., 1961. – 38 p.
13. Zvorskyi S. Bibliotечni ta bibliohrafichni zizdy i konhresy / S. Zvorskyi // Bibliotечna planeta. – 2014. – № 3. – P. 27-30.
14. Istorii bibliotечnogo dela na Ukraine (1917-1932 gg.) : uchebnoe posobie / pod red. T.A. Skripnik. – Kh., 1975. – 208 p.
15. Kapustina N. Pershyi Vseukrainskyi zizd bibliotekariv: pohliad cherez 80 rokiv / N. Kapustina // Korolenkivski chytannia 2006 : materialy nauk.-prakt. konf. KhDNB 6 zhovtnia 2006 r. – Kh. : KhDNB, 2006. – P. 61-67.
16. Kaspin L. Pershyi Vseukrainskyi bibliotечnyi zizd / L. Kaspin // Shliakh osvity: Pedahohichni zhurnal: Teoriia osvity, metodolohiia, osvitiia praktyka, pobut. – 1926. – № 8-9. – P. 164-171.
17. Kivshar T.I. Bibliotечna biohrafika v konteksti stanovlennia radianskoho bibliotekoznavstva v Ukraini: diialnist Illi Vuhmana (1890 – 1929 rr.) / T. I. Kivshar // Ukr. biohrafistyka. – K., 2012. – Vyp. 9. – P. 25-64.
18. Kogan L. O biblioteknykh ob»edineniakh / L. Kogan // Krasnyi bibliotekar'. – 1926. – № 7. – P. 51-55.
19. Kolomiitseva M. Tak pochynavsia bibliotечnyi pokhid / M. Kolomiitseva // Sotsialistychna kultura. – 1967. – № 10. – P. 18-19.
20. Kul'turnoe stroitel'stvo SSSR : statisticheskii sbornik. – M.-L. : Gosplanizdat, 1940. – 266 p.
21. Mandryk Ya.I. Stanovyshche sil'skykh bibliotek URSR naprykintsi 20-kh – y 30-ti roky XX stolittya / Ya.I. Mandryk // Visnyk Khark. derzh. akad. kultury. – Kh., 2000. – Vyp. 3. – P. 67-75.
22. Masnenko V. Tsenzura v pidradianskii Ukraini 20-kh rokiv: systema, instytutsii, represyivna polityka / V. Masnenko // Suchasnist. – 1997. – № 6. – P. 81-90.
23. Odynoka L.P. Deiaki problemy orhanizatsii naukovo-metodychnoi bibliotekoznavchoi roboty v URSR (1917-1925 rr.) / L.P. Odynoka // Bibliotekoznavstvo i bibliohrafiia. – Kh., 1979. – Vyp. 19. – P. 101-110.
24. Odynoka L.P. Pro klasyfikatsiiu bibliotek na Ukraini v 20-30-ti roky / L.P. Odynoka // Bibliotekoznavstvo i bibliohrafiia. – Kh., 1977. – Vyp. 17. – P. 81-87.
25. Onyshchenko O. Bibliotечna sprava v Ukraini XX st.: 1917-1931 rr. / O. Onyshchenko, L. Dubrovina // Bibl. visnyk. – 2005. – № 3. – P. 3-16.
26. Pervyi bibliotечnyi s»ezd RSFSR (s 1-go po 7-e iiulia 1924 g.): materialy plenuma i sektsii / pod red. M. A. Smushkovoii. – M. : Doloii negramotnost', 1925. – 194 p.
27. Pohrebniak H. Diialnist samostiinykh dytiachykh bibliotek Ukrainy v 20-ti roky [Elektronnyi resurs] / H. Pohrebniak // Biblioteka: vchora, sohodni, zavtra / Sait Natsionalnoi biblioteky Ukrainy dlia ditei. – Rezhym dostupu: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3595>. – Zaholovok z ekrana.
28. Pkhaiko K.M. Fopmuvannia dytiachoi chytatskoi audytologii u bibliotekakh Ukpainy [Elektronnyi resurs] / K.M. Pkhaiko // Bibliotечnyi informatsiino-osvitnii portal. – Rezhym dostupu: http://libportal.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=217&Itemid=69&limit=1&limitstart=1. – Zaholovok z ekrana.
29. Rezoliutsii I Vserossiiskogo bibliotечnogo s»ezda (1-7 iiulia 1924 g.). – M., 1924. – 68 p.
30. Rezoliutsii ta postanovy Pershoho Vseukrainskoho zizdu biblioteknykh robitnykiv 1-6 chervnia 1926 r. / NKO USRR, Klubno-bibliotечnyi viddil. – Kh., 1927. – 91 p.
31. Rohova P.I. Pedahohichni biblioteky Ukrainy (druha polovyna XIX – 20-ti roky XX st.) / P.I. Rohova. – K. : Chetverta khvyliia, 2009. – 270 p.
32. Siedykh V.V. Istorii bibliotечноi spravy v Ukraini : navch. posibnyk / V.V. Siedykh. – Kh. : KhDAK, 2013. – 213 p.
33. Siedykh V.V. Kharkivska derzhavna naukova biblioteka im. V.H. Korolenka: vnesok u bibliotечnu spravu Ukrainy XX st. / V.V. Siedykh // Vid XIX do XXI st.: transformatsiia bibliotek u konteksti rozvytku

suspilstva: do 125-richchia Kharkivskoi derzhavnoi naukovoï biblioteki im. V.H. Korolenka: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Kharkiv, 12–14 zhovt. 2011 r. / Derzh. zakl. «Kharkivska derzhavna naukova biblioteka im. V.H. Korolenka»; uklad. O.P. Kunich; red. kol.: V.D. Rakytianska ta in. – Kh. : RA «IRIS», 2011. – P. 18-31.

34. Siropolko S. Bibliotechna sprava / S. Siropolko // Istoriiia osvity v Ukraini. – K. : Naukova dumka, 2001. – P. 823-837.

35. Stoliarov Iu.N. Itogi razvitiia otechestvennykh bibliotek k kontsu vtorogo tysiacheletia / Iu.N. Stoliarov // Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki. – 1998. – № 10. – P. 36-50.

36. Tymoshenko I. Polityka ukrainizatsii yak faktor vplyvu na orhanizatsiiu vyvchennia chytachiv ta chytannia v bibliotekakh / I. Tymoshenko // Visnyk Knyzhkovoï palaty. – 2001. – № 1. – P. 37-39.

37. Tymoshenko I. V. Chytachi publichnykh bibliotek Ukrainy: osnovni napriamy vyvchennia (1900-1930-y rr. XX st.) : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.08 / I.V. Tymoshenko; Kyivskiy natsionalnyi un-t kultury i mystetstv. – K., 2001. – 19 p.

38. Trud i profsoiuzy na Ukraine: Statisticheskii spravochnik za 1921-1928 gg. – Kh. : TsSU USSR, 1928. – 316 p.

39. Fedotova O. Knyha yak obiekt tsenzurnoi polityky / O. Fedotova // Visnyk Knyzhkovoï palaty. – 2002. – № 6. – P. 30-36.

40. Ia.K. Vseukrainskii bibliotechnyi s'ezd / [Iakov Kerekez] // Krasnyi bibliotekar'. – 1926. – № 7. – P. 65-66.

УДК 930.22

Ю.В. Наливайко

АРХІВ ЯК ОСЕРЕДОК ІСТОРИКО-ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Описано внесок Центрального державного історичного архіву України у м. Львові як центру наукової комунікації в накопичення знань про документ завдяки дослідженням у галузі дипломатики та палеографії.

Ключові слова: архів, документознавство, спеціальні історичні дисципліни.

Ю.В. Наливайко

АРХИВ КАК ЦЕНТР ИСТОРИКО-ДОКУМЕНТОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Описан вклад Центрального государственного исторического архива Украины в г. Львове как центра научной коммуникации в накопление знаний о документе благодаря исследованиям в области дипломатики и палеографии.

Ключевые слова: архив, документоведение, специальные исторические дисциплины.

Y. Nalivayko

ARCHIVE AS A CENTER OF HISTORICAL RESEARCH

We describe the contribution of the Central State Historical Archives of Ukraine in L'viv as a center of scientific communication in the accumulation of knowledge about the document.

Keywords: archive, documentation, special historical disciplines.